

Bent Christensen & Chr. Gorm Tortzen

ROMERSK ANTOLOGI

MUSEUM TUSCULANUMS FORLAG
KØBENHAVNS UNIVERSITET
2006

Romersk antologi

2. oplag, 2006

© 2006, Museum Tusulanums Forlag, Bent Christensen og Chr. Gorm Tortzen

Forlagsredaktion: Steffen Jørgensen

Omslagslayout: Pernille Sys Hansen

Bogtilrettelæggelse, layout og sats: Ole Klitgaard, Forlagsbureauet

Sat med: Plantin og Legacy Sans

Papir: Lessebo Design Smooth

Tryk: Narayana Press, Gylling

ISBN 87 635 0452 9

Omslagsillustration: Vægmaleri fra Livias hus ved Prima Porta i Rom.

Gengivet med tilladelse fra Soprintendenza Archeologica di Roma.

Dette 2. oplag er udgivet med støtte fra
Nordea Danmark-fonden

Museum Tusulanums Forlag

Njalsgade 94

DK-2300 København S

www.mtp.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	7
Terents: <i>Brødrene</i> 4. akt (Otto Steen Due)	9
Anonym: <i>Retorik til Herennius</i> I,4-16 og IV,10-16 (Søren Hindsholm)	31
Cicero: <i>Stoiske paradokser</i> : Første, tredje og femte paradoks (Johnny Christensen)	45
Cicero: <i>Om staten</i> : Scipios drøm (Per Krarup)	58
Lukrets: <i>Om verdens natur</i> II,1-367 + V,91-563 (Ellen A. og Erik H. Madsen)	69
Catul: <i>Digte</i> : 2, 2b, 3, 5, 7, 8, 13, 70, 72, 75, 85, 87 (Otto Gelsted)	94
Vergil: <i>Aeneiden</i> : 2. og 4. bog (Otto Steen Due)	105
Horats: <i>Oder</i> : I,9, I,11, II,10, II,14 (Axel Juel)	155
Horats: <i>Satire</i> II,6 (Axel Juel)	162
Ovid: <i>Eskapader</i> : I,1, I,5, II,8, II,15, III,11b (Otto Steen Due)	166
Ovid: <i>Elskovskunst</i> : I,1-163 og 459-630 (Otto Steen Due)	172
Hyginus: <i>Astronomi</i> I,1-8.3 (Chr. Gorm Tortzen)	181
Seneca: <i>Breve om etik</i> : 47 og 54 (Bent Christensen)	189
Seneca: <i>Thyestes</i> v.176-335 og 623-826 (Leo Hjortsø)	196
Plutarch: <i>Om E i Delfi</i> kap. 9 og 17-21 (Chr. Gorm Tortzen)	209
<i>Æselromanen</i> :	
Pseudo-Lukian: <i>Æslet</i> kap. 1-20 (Chr. Gorm Tortzen)	217
Apulejus: <i>Det gyldne æsel</i> : 11. bog kap.1-16 (Chr. Gorm Tortzen)	227
Lukian: <i>Phalaris</i> 1-2 (Sten Ebbesen)	239
Lukian: <i>En sandfærdig historie</i> 1,5-29 og 2,4-31 (Adam Schwartz)	247
Et udvalg af romerske retskilder (Ditlev Tamm)	269
Normalsidetal	277
Anvendte oversættelser	278
Nogle vigtige årstal	279

Pleni sunt omnes libri, plenae sapientium voces, plena exemplorum vetustas:
quae iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accederet.

Alle bøger, filosofernes ord, ja hele oldtiden er fuld af gode eksempler, men de
ville henligge i mørke, hvis der ikke fandtes en udbredelse af litteraturen.

Cicero pro Archia poeta 14

Forord

Romersk antologi er et forsøg på i én bog at samle kortere, repræsentative eksempler på den litteratur, der blev til, mens Romerriget var en verdensmagt, dvs. ca. 200 f.Kr. til 200 e.Kr. Nogle tekster har tidligere været brugt i latinundervisningen, andre har aldrig før været tilgængelige på dansk. Teksterne er udvalgt efter fire principper: De skal for det første være værd at læse i sig selv. Dernæst skal de vise den lange linje i den antikke kultur fra Homer og det klassiske Grækenland til romerne. De skal også gøre det klart, at den romerske litteratur ikke blot er en bleg afglans af den græske, men at den på én gang er traditionsbærer og selv nyskabende. Endelig skal teksterne vise, at den senere europæiske litteratur står i gæld til romerne på samme måde, som romerne står i gæld til grækerne.

Romersk antologi er først og fremmest beregnet på gymnasiets undervisning i oldtidskundskab, der nu også skal omfatte den romerske litteratur; men som man vil se af forfatterlisten, er ikke alle tekster skrevet på latin. I Romerriget var der to internationale sprog: latin i vest og græsk i øst, og veluddannede romere (og nogle få grækere) beherskede begge sprog. Den græksprogede litteratur fra romertiden er derfor også repræsenteret. Bogen er ikke en litteraturhistorie, men hver forfatter eller tekst introduceres i en kort indledning, som placerer teksten i tid og rum. Én tekst (Vergils *Aeneide*) har desuden en liste over personnavne i udvalget, mens andre har kortfattede fodnoter. Det mytologiske stof er kun sparsomt kommenteret; her henvises til Leo Hjortsø: *Græske guder og helte* (1996) og *Romerske guder og helte* (1998) eller til Chr. Gorm Tortzen: *Antik mytologi* (2004).

Det har været svært at vælge (og særligt at fravælge) blandt så mange gode tekster. Som man vil se, er historikerne (fx Cæsar, Livius og Tacitus) ikke med. Vi måtte nemlig konstatere, at selv i korte uddrag kræver læsningen af historiske værker så stort et kendskab til politiske begivenheder, personer og geografi, at teksten bliver overbebyrdet med kommentarer og noter. Til gengæld er genrer som epos, drama, lyrik, retorik, jura, filosofi, naturvidenskab og fiktionsprosa repræsenteret.

Vi har sat teksterne i en nogenlunde kronologisk rækkefølge, selvom en mere tematisk opstilling også ville have været mulig. Det er på den anden side indlysende, at teksterne lægger op til tematiske læsninger, eksempelvis:

- filosofi: Cicero, Seneca, Horats, Lukrets, Plutarch
- retorik: *Retorik til Herennius*, Cicero: *Stoiske paradokser*
- epos: Vergils *Aeneide*, Ovid *Amores* I.1
- drama: Terents: *Brødrene*, Seneca: *Thyestes*
- roman: *Æslet*, Lukian: *En sandfærdig historie*, Apulejus: *Forvandlinger*
- naturvidenskab: Cicero: *Scipios drøm*, Hyginus, Lukrets
- erotisk poesi: Catul, Ovid
- jura (Romerret): Alfenus m.fl.
- politisk teori: Lukian: *Phalaris*, Cicero: *Om staten*
- dagligliv: Romerret, *Æslet*, Ovid, Horats: *Satire*, Terents: *Brødrene*
- religion: Apulejus: *Forvandlinger*, Plutarch: *Om E i Delfi*, Lukrets, Horats

Oversættelserne er blevet til over en længere årrække og under meget forskellige omstændigheder. Som udgivelsesprincip har vi fulgt oversætternes retskrivning, kommatering osv. Vi bringer i to tilfælde (i Catul- og i Horatsudvalget) den latinske tekst i håbet om, at læserne ved at sammenligne original og oversættelse vil se og værdsætte både forfatterens og oversætterens sprogbeherskelse.

Romersk antologi har en frit tilgængelig hjemmeside (www.mtp.dk/romersk-antologi) med supplerende materiale.

Under forarbejdet med *Romersk antologi* har vi mødt en enestående hjælpsomhed fra alle oversættere eller disses arvinger, hvilket har gjort det muligt at få alle vores ønsker om tekster opfyldt. Nogle oversættelser har tidligere været udgivet, andre trykkes her for første gang. De respektive forlag har vist en lige så stor imødekommenhed over for vore ønsker om at bruge tekster, hvortil de har copyright.

Staben på Museum Tusulanums Forlag og Ole Klitgaard, Forlagsbureauet, været en stor støtte under hele bogens tilblivelse. Alle parter skal have vores hjerteligste tak.

2. oplag, hvori der er foretaget enkelte rettelser, er udgivet med en kærkommen støtte fra Ernst Andersen og Tove Dobel Andersens Fond.

Helsingør Gymnasium i juni 2006
Bent Christensen og Chr. Gorm Tortzen

TERENTS

Den romerske komedie er ligesom tragedien et barn af det græske drama. De romerske komedieforfattere Plautus og Terentius oversatte og bearbejdede græske stykker fra 'den nye komedie', dvs. lystspil fra den athenske hverdag skrevet af bl.a. Menander og Difylos i årene omkring 300 f.Kr.

Publius Terentius Afer (ca. 185-160 f.Kr.), *Terénts*, var født som slave i Karthago i Nordafrika – deraf hans tredje navn. Han kom til Rom som dreng, hvor han senere blev frigivet, og i løbet af få år oversatte han seks af Menanders komedier, inden han døde i en meget ung alder. Han var muligvis under en form for protektion af Den yngre Scipio (side 59), men ellers ved vi næsten intet om ham. Terents blev sammen med Plautus inspirationskilde for mange senere skuespilforfattere, heriblandt Molière og Holberg, og nutidens *sitcoms* er fjerne slægtninge til den genre, som de to romerske dramatikere introducerede på den vesteuropæiske scene.

Brødrene blev opført som underholdning ved en rigmands begravelse i 160 f.Kr. Det er en bearbejdelse af et Menander-stykke, hvori Terents har indsat en scene fra et stykke af Difylos, hvad der er kommet et både helstøbt og sjovt stykke ud af. *Brødrene*, der er i fem akter, foregår i Athen og handler om generations- og holdningskonflikter repræsenteret i to brødre, Micio og Demea. Micio bor i byen, Demea ude på landet; Micio er ugift og barnløs, Demea har to sønner, hvoraf Micio har adopteret den ene, Aeschinus, og givet ham en fri opdragelse, mens broderen Ctesiphon er blevet hjemme på gården under strengt opsyn af sin far. De to drenge er nu i tyverne, men Micio og Demea er stadig uenige om opdragelsesspørgsmålet. Demea mener, at Aeschinus er blevet totalt spoleret, mens Micio ikke kan se noget ondt i, at adoptiv sønnen får lov til at rende hornene af sig med drikkegilder og pigesjov. Det er tilsyneladende slut, for den unge mand har for ni måneder siden forelsket sig i en ung pige, Pamphila, datter af den fattige enke Sostrata. Han har i al hemmelighed friet til pigen og i øvrigt gjort hende gravid.

Komedien begynder, da der går rygter om, at Aeschinus sammen med sin slave Syrus har bortført en af bordelværtens Sannios piger, Bacchis. Alle er chokerede. I den ældre generation skændes brødrene om skylden, Pamphila og hendes mor er brudt sammen, og Sostratas nabo Hegio er forarget. Tilskuerne kender imidlertid sagens rette sammenhæng: Slavepigen Bacchis har ganske rigtigt forladt bordellet, men Aeschinus har købt hende

for at opfylde sin generte brors hedeste ønske om at få sig en kone! Den kvikke slave Syrus kommer på en hård opgave med at holde den rasende Demea væk, så hans naive søn Ctesipho kan få en chance for at være sammen med pigen. Her begynder fjerde akt:

Brødrene

FJERDE AKT

IV, 1

CTESIPHO

kommer ud fra Micios hus sammen med Syrus

517 Si'r du, far er væk?

SYRUS

Forlængst!

CTESIPHO

Alvorlig talt?

SYRUS

Han *er* på gården –

sikkert i fuld sving, mere end nogensinde!

CTESIPHO

Gid du talte sandt!

520 Når bare han ikke tog skade af det, ville jeg ønske, han blev så træt,
at han i det næste par dage simpelthen ikke ku' rokke sig ud af sin seng!

SYRUS

Ja, gid det var så vel – eller bedre endnu!

CTESIPHO

Ja, ikke? For dagen i dag

er jeg frygtelig opsat på at fortsætte med at nyde helt tilbunds.
Gården hader jeg også – alene fordi den ligger så skrækkelig nær ved.